

(Ponència presentada a la Primera Trobada d'Investigadors propiciada per la Comissió de la Veritat el maig de 2008 i publicada al llibre P. PAGÈS I BLANCH (Ed.), *La repressió franquista al País Valencià. Primera trobada d'investigadors de la Comissió de la veritat, València, Tres i Quatre, 2009, pàgines 589-618*).

**FRANCISCO JAVIER PLANAS DE TOVAR,
EL GOVERNADOR DE LA REPRESSIÓ (VALÈNCIA 1939-1943)¹**

Introducció

Francisco Javier Planas de Tovar fou governador civil de València des del març de 1939 fins l'abril de 1943. Durant quatre anys, aquest militar de carrera fou la persona que gaudí d'una major autoritat a la ciutat i les comarques del Cap i Casal. Quatre anys que segurament donarien per escriure moltes pàgines però que, en canvi, han passat desapercebuts per a gran part de la nostra historiografia: les referències que en trobem als diferents treballs tant d'investigació com de divulgació són escasses, per no dir gairebé nul·les. No sabem si l'oblit té darrere un rerafons polític; segurament siga així, com tot a València. Però més enllà de l'interès o desinterès que haja pogut suscitar aquest personatge, un dels motius de les escasses referències és, de ben segur, la desaparició de la documentació de l'Arxiu del Govern Civil de València. L'absència d'aquesta font és un inconvenient de primer ordre per a la comprensió històrica d'aquest personatge i del període en general; però el fet que siga l'únic arxiu d'aquesta mena que no es conserve al País Valencià també ens ha de servir com a primer indici del que va significar Francisco J. Planas de Tovar en la història de la ciutat de València, del País Valencià i del conjunt dels Països Catalans.² Un indici que, d'altra banda, coincideix amb el caràcter de les escasses referències històriques que en tenim: aquestes són sempre molt negatives.

En aquesta comunicació, el nostre objectiu serà aproximar-nos a la figura d'aquest important protagonista de la primera postguerra valenciana per mitjà d'una reconstrucció biogràfica i, també, a partir dels testimonis de la seua actuació que hem recuperat de diferents publicacions periòdiques i també d'arxius d'altres institucions. La nostra hipòtesi,

---

¹ Els continguts d'aquesta comunicació formen part de la tesi doctoral, *La instauració del franquisme al País Valencià: Castelló de la Plana i València*, recentment dipositada i pendent d'ésser defensada a la Universitat Pompeu Fabra.

² Oficialment, l'arxiu del Govern Civil es malmeté durant la riuada del 1957 en que l'edifici s'inundà. Tanmateix, un arxiver de l'Arxiu General de l'Administració espanyola amb qui vam tindre ocasió de parlar assegurava que va conèixer un dels treballadors de l'arxiu que li explicà com gran part de la documentació havia estat extreta anys després, ja pròxima la caiguda del Règim, per ésser destruïda.

en aquest cas, és que Francisco Javier Planas de Tovar fou nomenat per al càrrec per les seues «qualitats» repressores i que foren aquestes també, les que li permeteren mantenir-se en el càrrec durant quatre anys.

Francisco Javier Planas de Tovar, tota una vida reprimint

Més de dos anys després d'haver assumit el càrrec de governador civil de les comarques de València, Francisco Javier Planas de Tovar escrivia al seu amic, Marcelino de Ulibarri, una carta on li feia la següent confessió: «*El presente es del Diablo; el porvenir de Dios*».³ Sens dubte, feia referència a la seua situació personal, segurament difícil, arran de l'enfrontament amb sectors importants de l'oligarquia valenciana encapçalats pel cap *provincial*, Adolfo Rincón de Arellano. Potser se sentia aïllat o, qui sap, tal volta assetjat, però tot i així resistí al càrrec encara un any i mig més, molt a pesar dels valencians. La longevitat és, sens dubte, una de les característiques del seu mandat; la duresa amb que l'exercí, l'altra. Per entendre ambdues circumstàncies —que són complementàries— cal que repassem alguns trets de la seua biografia.

D'acord amb el full de serveis militar, Francisco Javier Planas de Tovar nasqué a Puerto Príncipe (l'actual Camagüey, Cuba) el 7 d'agost de 1883, fill d'Antonio Planas de la Sierra, Comandant d'Artilleria, i Carmen Tovar Mac-Mahón.⁴ Als setze anys començà la carrera militar com a voluntari dins del Regiment de Muntanya a Barcelona, però el 1901 es donà de baixa del cos i es traslladà a Toledo. Després d'una estada d'estudis a l'Acadèmia d'Infanteria de la ciutat castellana i després de passar per Maó, s'embarcà, el 7 de setembre de 1907, en Nuestra Señora de Lourdes amb rumb a Casablanca on estigué fins finals d'any, quan fou traslladat a Ceuta.

A partir d'aquest moment començà una progressió militar pròpia dels *africanistes*. El 1909, fou promogut a primer tinent d'Infanteria per mèrits de guerra gràcies a la seua participació en la campanya de Melilla. Aquest mateix any, va estar sota comandament del general Milans del Bosch. El 1913 esdevingué capità d'Infanteria pels mateixos motius. El 19 de setembre de 1919 s'incorporà al seu nou destí a Xàtiva, a la comarca de La Costera, després d'haver passat per València, però al poc temps, a finals del mateix any, es traslladà

---

³ Arxiu Històric de Salamanca (AHS), Secretaria General, 26/360, carta de Francisco J. Planas de Tovar a Marcelino de Ulibarri, octubre de 1941.

⁴ Arxiu General Militar de Segòvia (AGMS), lligall CGP 252, *Hoja matriz de servicios de Don Francisco Planas de Tovar*.

a la guarnició a Barcelona. El 1921 tornà a Tetuan i el novembre de 1925 esdevingué comandant d'Infanteria per mèrits de guerra, un altre cop.

A l'Àfrica, participà en campanyes amb destacats generals que després esdevindrien protagonistes de l'alçament, entre ells el mateix Francisco Franco,⁵ però el més destacat de la seua etapa *africanista* fou la seua especialització en feines de manteniment «d'ordre públic» i policíaqes. Així, el 1922 fou destinat a les Tropes de Policia Indígena, el 26 d'agost de 1925 fou destinat a la guàrdia personal del khalifa, el 1927 estigué de manera provisional al càrrec de l'Oficina Central d'Intervencions i, poc després, fou nomenat interventor militar principal del Rif. En aquesta tasca s'hi degué excel·lir fins el punt que, després de la proclamació de la República espanyola, fou requerit per l'Alt Comissari de l'Estat espanyol en Marroc per al càrrec d'Interventor Regional de la Regió Oriental. Suposem, però, que l'estada fou curta, perquè poc després, fou obligat a retirar-se arran de les reformes de l'Exèrcit impulsades per Azaña el juliol de 1931.

Tot i que Francisco J. Planas de Tovar mai no assolí una alta graduació, sembla que fou capaç d'aconseguir la confiança dels seus superiors. Així ho indicaria, possiblement, el fet que, durant la seua estada al Magrib, va tenir assignades diverses missions *reservades* o *comissions polítiques reservades* des de tan prompte com el 1924.⁶ O també el fet que en anys posteriors conservara l'amistat amb alguns d'aquest militars, com veurem més endavant. Però, no obstant, ens resulta arriscat afirmar que aquest contacte determinà els càrrecs que Francisco J. Planas de Tovar ocupà posteriorment, tot i que hi ha altres indicis de que podria haver estat així.

Per exemple, a les seues memòries, Ramón Serrano Suñer afirmava que, durant la República espanyola, quan «la minoria parlamentària de la CEDA fou la més nombrosa i en un moment vàrem pensar que aconseguiria el poder, jo li vaig demanar a Franco —cap, aleshores, de l'Estat Major Central— que em donara noms de militars per a possibles governadors civils i m'indicà aquests tres: Dávila, Doval i Planas de Tovar». El mateix

---

⁵ El 17 de desembre de 1924 estigué sota les ordres de l'encara tinent coronel del Terç d'Estrangers, Francisco Franco, en una operació per instal·lar tres fortificacions sobre la carretera d'Ain-Yir, el 14 de febrer de l'any següent també estigué amb Franco protegint una línia de ferrocarril de la regió i a l'agost de 1925 tornà a formar part d'una columna sota ordres de Franco. El full de serveis de Franco deia així: «el día de diciembre, que al mando de una columna sale para el Zoco Z'lata, ocupando unas lomas próximas y fortificando unos puestos, siendo seriamente hostilizados por el enemigo, retirándose a Ain-Yir». E. CARVALLO DE CORA, *Hoja de servicios del Caudillo de España*, Madrid, Ediciones Hidalguía, 1963, 61. Podem suposar, per tant, que són certs els fets.

⁶ Així és com consten al full de serveis militars.

Ramón, afegia: «aquest dos últims de característiques molt distintes a les del primer, dit siga en honor del General».⁷

D'altra banda, en el mateix full de serveis consta que l'any 1935 *«fue requerido por los Excelentísimos Señores José Maria Gil Robles, General Fajul y Comandante del estado Mayor, Valentín Galarza, para realizar en París una misión reservada»*, que més tard descriurà com de preparació del colp d'Estat. Segons aquest mateix full, Francisco J. Planas de Tovar tenia ja un càrrec assignat a Madrid si triomfava la insurrecció, cosa que, com tots sabem, no va succeir.

* * *

La insurrecció no va triomfar i, malgrat que Francisco J. Planas quedà inicialment a la zona equivocada, prompte va adquirir un protagonisme destacat, que segurament li reportà més mèrits que no pas tota la seua trajectòria anterior. Vegem-ho amb detall.

En esclatar la guerra, Francisco Javier es trobava a Toledo. No prengué part en l'aquarterament a l'Alcázar, ja que en el moment de ser assetjat pels soldats, ell s'hi trobava fora i romangué amagat fins l'ocupació de la ciutat per les tropes feixistes. Immediatament després, Francisco J. Planas de Tovar s'incorporarà a l'Exèrcit rebel on no tardarem en trobar-lo com a cap d'Informació del Sector de Toledo i delegat d'Ordre Públic de la Zona Ocupada. El 6 de desembre:

«por disposición de la S. E. el General Jefe del Ejercito D. Emilio Mola Vidal y en vista de la grave situación de la zona del Sector Sur del Tajo (desde la desembocadura del Guadarrama hasta Naval Moral de la Mota) y de Talavera de la Reina en que los atentados y voladuras de trenes eran frecuentes y ser centro de activo espionaje fue nombrado Jefe del Sector y Comandante Militar de Plaza con instrucciones amplias y mando de todas la fuerzas».⁸

La seua tasca a Talavera sembla que tingué els resultats desitjats, a jutjar per les nombroses felicitacions que segons els full de serveis obtingué. El seu pas per Talavera ens ha deixat testimonis bastant contundents, com el relat d'un legionari que el conegué:

«Baixàrem els dos a la Plaça, trobant-nos a les dones i xiquets plorant. Entre crits i llàgrimes els presos pujaren a l'autocar i, abans d'arrancar, els vaig dir: 'Paraula d'honor que tornaran'. Arribàrem a Talavera i en comptes de lliurar-los al G. M. Plana de Tovar [sic] —pertanyent a una Secta de Maçoneria Belga 'Grau 33', que

---

⁷ R. SERRANO SUÑER, *Entre el silencio y la propaganda. La historia como fue. Memorias*, Barcelona, Ed. Planeta, 1977, 230.

⁸ AGMS, lligall CGP 252, *Hoja matriz de servicios de Don Francisco Planas de Tovar*.

s'havia alliberat a Toledo gràcies al capità Teide, vestit amb una granota blava, a mans dels Legionaris a punt de ser afusellat—, vaig ordenar a la cuina que els donaren de menjar. Em vaig presentar a Yagüe dient: '¡Vinc desfet!' Em preguntà si estava ferit, vaig dir que no, i després em preguntà pels presos. 'Estan a la caserna menjant.' 'Perquè no els vas lliurar al G. M. De la Plaça, al capità Plana de Tovar [sic]?' 'Perquè els vaig donar la meua paraula d'honor de retornar-los'.⁹

Una referència molt semblant trobem a la biografia de Yagüe, *Figura clave para conocer nuestra historia*:

«Hedilla, que es titulava cap de la Junta de Comandaments, visità Yagüe, a Talavera, poc després de l'ocupació d'aquesta població. El seu viatge tenia com motiu principal esbrinar la veracitat d'unes denúncies formulades contra la duresa de la repressió realitzada entre els elements obrers de Talavera per les forces d'ordre públic que manava el comandant Francisco J. Planas de Tovar. Hedilla i els seus propers assessors opinaven que per al triomf de la doctrina nacionalsindicalista era menester comptar amb les simpaties de les masses obreres i camperoles i, per tant, constituïa un irreparable error afusellar, sense discriminació, als individus que havien pertangut al Front Popular».¹⁰

Posteriorment, i després d'una reorganització del front de Talavera quedà com a comandant militar de Toledo i de cap de Sector fins l'octubre. Poc després fou nomenat delegat d'Ordre Públic del 5é Cos d'Exèrcit d'Aragó de José Moscardó.

En crear-se la Comandància de Seguretat Interior, Ordre Públic i Inspecció de la Frontera, amb el conegut general Severiano Martínez Anido al capdavant,¹¹ Francisco J. Planas de Tovar fou nomenat delegat de Seguretat i Ordre Públic de Saragossa i la província. En aquest càrrec tenia sota la seua direcció un Batalló d'Ordre Públic, les Guàrdies de Seguretat i Assalt i els Comissaris d'Investigació i Policia. En abril de 1938 fou nomenat governador civil de Saragossa, sense cessar en el càrrec de delegat de Seguretat Interior i Ordre públic.

---

⁹ A. HANDI HASSEN BEY, *Memorias de Amet Handi Hassen Bey*, València, Impremta Llorens, 1993, 43. Respecte a l'acusació de maçó, no en tenim cap altre indicatiu. No obstant, els vincles amb la maçoneria no eren infreqüents entre els militars, i el mateix General Aranda, capità general de València durant el mateix període, sembla que també havia pertangut a una ordre. RUBIO, *Diccionario...*, 57.

¹⁰ R. GARRIGA, *El general Juan Yagüe. Figura clave para conocer nuestra historia*, Barcelona, Planeta, 1985, 116. Tot seguit afegiria: «Yagüe compartí el criteri d'Hedilla i amb tot rigor s'enfrontà amb Planas de Tovar, creant-se una amistat que perdurà en els anys que seguiren la fi de la guerra».

¹¹ Fou creada l'octubre de 1937.

La destinació a Saragossa s'ha de valorar en un doble sentit: era una plaça molt important propera al front, on, a banda de les possibles accions dels guerrillers antifeixistes hi devia haver una gran concentració d'evadits, que també havien de ser controlats; així mateix, la proximitat als Països Catalans féu d'aquesta ciutat un punt de trobada de molts valencians —i catalans en general— previ a l'ocupació del territori. En aquest sentit, és ben probable que ja a Saragossa, Francisco Javier Planas entrara en contacte amb valencians. Per últim, no és irrellevant recordar que, des del 9 de març, data de l'inici de l'Ofensiva de Llevant, el general Franco havia instal·lat el quarter general a Pedrola, a trenta quilòmetres de Saragossa, cosa que, segurament, facilitaria el contacte directe entre ambdós.¹²

Tanmateix, com ocorre amb el seu pas pel Govern Civil de València, tampoc d'aquesta etapa tenim massa testimonis. Només alguna xicoteta referència:

*«Desde el 27 de Abril es gobernador civil sustituyendo al teniente coronel Lasierra, D. Francisco Planas de Tovar, coronel de infantería con vocación de inquisidor eclesiástico, pues extremó la censura de toda clase de publicaciones, llegando a prohibir la adquisición de unos sellos de correos con la maja desnuda de Goya [...]. En premio a sus servicios será nombrado al final de la guerra gobernador de Valencia, donde mucho había que purgar, tanto tiempo llena de rojos».*¹³

I així fou, gairebé un any després, el 2 de març de 1939, fou nomenat governador civil de la capital del Túria i de les seues comarques. Prengué possessió del càrrec el 31 de març de 1939 i, com ja hem dit, l'ocupà fins el 14 d'abril de 1943.¹⁴ Cal dir, per acabar, que durant la Guerra Civil no experimentà cap ascens de graduació i que no fou fins acabada aquesta, el 3 d'agost de 1939, que se l'ascendí a coronel d'Infanteria de l'escala complementària.

El manteniment de l'«ordre públic» a les comarques de València

L'actuació de Francisco Javier Planas de Tovar al capdavant del Govern Civil abraçà gairebé tots els àmbits de la societat. Pensem que la seua intervenció fou intensa en molts

---

¹² P. PRESTON, *Franco. A Biography*, Londres, Fontana Press, 1995, 303.

¹³ J. RUIZ MARÍN, *Crónica de Zaragoza año por año. Tomo II (1921-1939)*, Saragossa, Leyere Ediciones. Hi ha una referència molt semblant al diccionari de la Guerra Civil de Rubio Cabezas.

¹⁴ Segons la *Hoja matriz de servicios* militars prengué possessió del càrrec l'1 d'abril. Al *Butlletí Oficial de la Província de València* hi consta que la presa de possessió fou el 31 de març; aquesta dada sembla més correcta ja que isqué publicada el mateix dia 31. En altres documents hi consta que prengué possessió el 30 de març. Arxiu de la Diputació de València, A.0.1.2.1., caixa 25, Oferiments de càrrecs.

d'ells, però ara ens interessa repassar exclusivament l'actuació del governador civil en relació a «ordre públic», en concret la repressió de la dissidència i la protecció de la «moral i bones costums».¹⁵

Per començar, hem de dir que les atribucions del Govern Civil no n'estaven del tot clares, perquè, com sabem, l'Exèrcit era el màxim ostentador del «monopoli estatal de la violència». Exactament en quins termes es distribuïen les potestats sobre l'«ordre públic», no ho hem pogut fixar, però sí que hem recuperat alguns texts que ens en donen una idea. Així, per exemple, el Decret del 24 de juny de 1938 estableix el següent:

«Artículo primero. Es de exclusiva competencia de los Gobernadores civiles la dirección y el control en materia de acción política, entendiéndose por ésta las actividades que conciernen a la aplicación positiva de las directrices generales de gobierno, y a la prevención y represión administrativas cuanto los obstruya o desvíe. Queda comprendida en esta competencia la vigencia de las actividades ciudadanas no atribuidas a otros departamentos, como reuniones, asociaciones y disciplina de costumbres.

Artículo segundo. Corresponde a los Delegados de Orden público el control en materia exclusiva y estricta de orden público, a saber: la prevención y represión gubernativa de los actos comprendidos en el artículo tercero de las Ley de veintiocho de Julio de mil novecientos treinta y tres, y la vigilancia de los comprendidos en los apartados segundo y tercero del artículo segundo de la misma Ley, en la medida de su vigencia en nuestro régimen nacional.

Artículo tercero. Cuando se trate de actividades en que converjan el orden político u otro atribuido a los Gobernadores Civiles y el orden público, la dirección y el control corresponderá a los Gobernadores, quienes en el ejercicio de esta función requerirán el concurso de los Delegados de Orden Público, que actuarán en subordinación con respecto a ellos.

*Artículo cuarto. En todo caso, los Delegados de Orden Público, como los demás delegados de los distintos Departamentos ministeriales, estarán subordinados a los Gobernadores Civiles, como autoridades que ostentan la representación del Gobierno en la provincia».*¹⁶

---

¹⁵ Per a una major comprensió de l'actuació dels governadors civils s'ha de consultar l'obra de Daniel Sanz Alberola, *La implantación del franquismo en Alicante. El papel del Gobierno Civil (1939-1946)*, (Alacant, Universitat d'Alacant, 1999).

¹⁶ *BOPC*, 5 de juliol de 1938.

D'abans de la fi de la guerra també trobem el Decret de 5 de gener de 1939 pel qual es reorganitzaven els Serveis d'Ordre Públic de les *provincias* i on s'establia que: «*quedan suprimidas las Delegaciones provinciales de Orden Público, cuyas funciones pasan a depender de los Gobernadores civiles*».¹⁷

Ens consta, però, que a València, no fou fins l'agost de 1939 que la Secretaria d'Ordre Públic del Govern Civil assumí les funcions de la dissolta Comandància d'Ordre i Policia d'Ocupació. Per tant, fins l'agost, com a mínim, les competències foren compartides, però no sabem si repartides en funció de la naturalesa dels fets a reprimir o també en funció de la zona afectada. Però tot i així la distribució de funcions no estava gens clara, i més encara quan al ban declarant l'estat de Guerra en els territoris acabats d'ocupar s'establia que «*Quedan sometidos a la jurisdicción Castrense todos los delitos cometidos a partir del 18 de Julio de 1936, sea cualquiera su naturaleza*».¹⁸

Una bona idea de la dualitat de competències en aquesta matèria ens la dona la *Orden particular de operaciones numero 24* de l'Exèrcit de Llevant,¹⁹ que, amb data del 15 de maig de 1939, tenia com a objecte el «*Rastrilleo en la provincia de Valencia*» per fer front a «*La aparición de algunos pequeños grupos de rebeldes*». L'ordre incloïa unes *prevencions particulars* on s'estipulava que «*La acción de la Agrupación creada por esta orden alcanza solo a la provincia de Valencia, con exclusión del término Municipal de la capital, que para cuestiones de Orden Público dependerá del Gobernador Civil de la provincia*». Així, la gravetat de l'assumpte requeria la intervenció militar, però sense afectar l'autoritat del governador civil a la ciutat, on, possiblement, disposava de mitjans propis per fer-hi front.²⁰

En tot cas, el que és innegable és que el governador civil de València no renuncià a intervenir en aquest àmbit des d'un primer moment, com testimonien les primeres paraules

---

¹⁷ BOPC, gener de 1939.

¹⁸ BOPV, 31 de març de 1939, 1.

¹⁹ Arxiu General Militar d'Àvila (AGMA), armari 96, lligall 10, carpeta 50, *Orden particular de operaciones número 24*, 15 de maig de 1939. La justificació completa de l'ordre era: «La aparición de algunos pequeños grupos de rebeldes que han manifestado su existencia con agresiones a los servicios y trabajadores del campo en las provincias de Teruel y Valencia, obliga a adoptar medidas que eviten que esos pequeños grupos puedan continuar impunes en sus actividades y que estos se propaguen a otros que como consecuencia de la depuración que se realiza, puedan sumarse a ellos». La missió s'encomanava al nostre conegut Antoni Aymat Jordà, cap de la Columna d'Ordre i Policia, i s'hi destinaven tres batallons d'infanteria (precedents del SIPM), un regiment de cavalleria i sis companyies de la Guàrdia Civil. A més a més, «toda fuerza armada está obligada a prestar auxilio inmediatamente a quien lo reclame para oponerse a la actuación de individuos o partidas, o para colaborar en su persecución».

²⁰ Daniel Sanz també documenta alguns conflictes de competències entre governs civil i militar per qüestions d'«ordre públic». L'autor assegura que «l'ordre públic estigué en mans dels militars únicament durant els primers mesos de reorganització general». SANZ, *La implantación del franquismo...*34.

de Francisco Javier Planas de Tovar en ocupar el seu càrrec: «*la obra emprendida en España —anunciava al Butlletí Oficial de la Província— ha de ser producto de la colaboración de todos los buenos, y, por tanto, todos desde su puesto han de laborar y aportar sin reserva mental algún, su esfuerzo a la reconstrucción y grandeza de la Patria*» per a la qual cosa demanava que l'*esperit ciutadà* ajudara «*a poner en mi conocimiento la existencia de delincuencia común sin sanción o abusos de cualquier orden*» afirmant que sobre «*todo aquel que se aparte del camino de la ley, del estricto cumplimiento de los deberes ciudadanos y de una rígida conciencia patriótica, sobre estos haré sentir todo el peso de la Autoridad que se me ha delegado*».²¹ Els governadors no hi renunciaven perquè la legislació els hi permetia actuar, tot i que amb unes limitacions.

Però, de qualsevol manera i durant molt de temps, l'Exèrcit es reservà el dret a actuar fins i tot en assumptes relativament menors, si mereixien l'amenaça de la intervenció militar per ser solucionats. Un d'aquest casos el trobem el dia que el general Aranda s'acomiadà dels valencians l'agost de 1940 i ho féu amb un darrer ban on anunciava que les «*sustracciones de frutos y demás productos del campo, que por su cuantía estén comprendidas como faltas contra la propiedad [...] serán corregidas gubernativamente por mi autoridad, y en su nombre por los comandantes militares de las poblaciones o jefes de puestos de la Guardia Civil*».²²

* * *

Aquesta dualitat o complementarietat entre l'Exèrcit i el Govern Civil no ens permet fixar amb claredat la responsabilitat última en els casos més greus de violència política, de repressió de la dissidència. Fins quin punt la intervenció d'un governador civil condicionava un major nombre de afusellats no ens és possible dir; potser tampoc no siga tan rellevant perquè de ben segur, la responsabilitat sempre era compartida, en la mesura que necessàriament hi havien d'intervenir diverses instàncies fins el vist-i-plau final del *generalíssim*. Així, si volem comparar el perfil repressiu dels governadors entre ells, potser fóra més indicatiu analitzar el nombre d'empresonats o, com hem intentat fer nosaltres, analitzar la seua trajectòria i les referències documentals dels seus mandats.

Tanmateix existeixen dades quantitatives sobre la repressió política i és important repassar-les. Així, trobem que durant el mandat de Francisco J. Planas de Tovar hi va haver

---

²¹ *Butlletí Oficial de la Província de València (BOPV)*, 31 de març de 1939, 2.

²² *Las Provincias*, 6 d'agost de 1940. De fet, aquests furtos, quan eren considerats delictes, ja entraven en la jurisdicció militar perquè en aquest moment encara es consideraven delictes de guerra.

2.833 execucions a les comarques de València.²³ Aquesta xifra representa el 95,06% del total d'execucions que hi va haver des de la fi de la guerra fins el 1956, cosa comprensible d'altra banda —si se'ns accepta la desafortunada expressió— perquè era d'esperar que els primers anys foren els més durs. Si ho comparem amb el cas d'Alacant, veiem que durant aquests mateixos anys hi hagué 702 execucions. Evidentment, les ciutats eren diferents, però tenint en compte que van ser ocupades pràcticament de manera simultània i que Alacant fou el punt on es concentraren un major nombre de republicans que volien evitar caure en mans dels feixistes, potser la diferència sí que té alguna rellevància.

Retornant a les dades concretes de València hem de tenir sempre una certa cautela abans de considerar-les definitives, ja que malgrat no haver-se produït cap revisió de les dades de Gabarda, existeixen testimonis que així ho aconsellarien. Per exemple, el mateix any 1939, un informe dels serveis exteriors britànics explicava com:

*«The acting vice-consul adds that 200 death sentences have been officially announced for the month of April and 270 for the first fortnight of May, but that it is generally agreed that the actual number of executions which have taken place greatly exceeds these figures».*²⁴

Si aquestes dades són certes, segurament la xifra final per a l'any, que Gabardà fixava en 1.477, seria molt superior. L'informe afegia:

*«It will be observed that more executions appear to be taking place in Barcelona and Valencia than anywhere else in Spain, and that the figures given in respect of these cities, though based only on reports and estimates the accuracy of which cannot be checked, are relatively high».*²⁵

On potser tenia més responsabilitat directa el governador civil era en la massificació de les presons. Antoni Furió ens donava les següent xifres per a València:

«passaren [per la presó Model de València] unes 34.000 persones entre 1939 i 1942 i [...] arribaren a apilotar-se més de quinze mil presos al mateix temps, quan la seua capacitat era només de 528».²⁶

---

²³ V. GABARDÀ I CEBELLAN, *Els afusellaments al País Valencià*, València, Alfons el Magnànim, 1993, 79. Les xifres són per als anys 1939-1942, que no corresponen exactament amb el temps que va ocupar el càrrec.

²⁴ Informe del 6 de juny de 1939, *British Documents on Foreign Affairs. Part II-Series F. Volume 27*, Londres, Ministeri d'Assumptes Exteriors, 275.

²⁵ Informe del 6 de juny 1939, *British Documents on Foreign Affairs. Part II-Series F. Volume 27*, Londres, Ministeri d'Assumptes Exteriors, 276.

²⁶ A. FURIÓ, *Història del País Valencià*, València, Alfons el Magnànim, 1995., 616.

Malauradament no disposem de registres de detencions o sancions governatives com els que ha estudiat Daniel Sanz per a Alacant, així que no podem concretar sobre l'actuació del Francisco J. Planas a aquest nivell més enllà de constatar les llargues llistes de multes i detinguts que apareixien regularment als periòdics. Per últim, la vessant més lleu de la repressió de la dissidència fou la retirada de tota mena de simbologia obrera i republicana dels carrers de les ciutats ocupades. Reig i Picó ens explicaven com al cap de quatre dies, el governador «imposava espectaculars multes als propietaris d'edificis on hi havia cartells o inscripcions de propaganda 'roja'». ²⁷

* * *

En l'àmbit de l'anomenada «moral pública», l'autoritat dels governadors civils era quasi total. A la premsa i als butlletins oficials de l'època es poden trobar tota mena d'escrits dels governadors civils relatius als «bons costums». Val a dir, però, que les directrius sovint venien de més amunt, perquè aquesta vessant de la política repressiva era una part essencial del Règim que volia reinstaurar uns valors burgesos i catòlics fortament sacsejats durant els anys anteriors. De fet els «bons costums» eren una part essencial de la nova societat que es volia imposar, bé fóra de la mà de falangistes o de carlistes (com a representants del fanatisme catòlic).

Així l'11 de juliol de 1938, el Ministeri de la Governació promulgava una ordre circular on s'explicava que «*los Gobernadores civiles vienen obligados [...] a reprimir los actos contrarios a la moral y a la decencia pública, con lo que cae dentro de la esfera de sus atribuciones la vigilancia y la sanción de cuantas expresiones orales se viertan en lugares públicos*», és a dir, encomanava als «*Gobernadores civiles que en la represión de estas dos lacras sociales —la blasfemia y la difamación— pongan especial cuidado y atención*». Com reconeixia la mateixa ordre els «mals costums» ja estaven perseguits penalment, així que el que es volia era estrènyer el setge sobre comportaments que no tingueren la consideració de falta ni delictes.

El governador civil de València assumí ben prompte aquesta tasca i l'11 d'abril de 1939, reproduí la circular al *Butlletí Oficial de la Província*. Sis dies més tard, hi publicava una «*Política de Costumbres*» que havia de regir a la *província* on informava que no només calia un llenguatge adequat, sinó que «*no se tolerará [...] cualquier otro hecho o actos que en la vía pública ofendan a la moral y buenas costumbres*». El governador civil

---

²⁷ R. REIG i J. PICÓ, *Feixistes, rojos i capellans. Església i societat al País Valencià (1940-1977)*, Mallorca, Editorial Moll, 1978, 12.

recordava, a més a més, que s'havia de denunciar immediatament els blasfems i difamadors contra els quals s'havia d'actuar rigorosament i que, a banda de les sancions econòmiques, pretenia reproduir el nom dels infractors a la premsa i ràdio.²⁸ La rigidesa de Francisco J. Planas de Tovar en aquesta matèria fou extrema i, de fet, és un dels records més vius del seu mandat; Ramir Reig i Josep Picó reproduïen un succés que els relatà un testimoni presencial:

«Trobant-se una volta a Xàtiva, on solia anar amb freqüència a descansar, prenia un refresc en la terrassa del Casino quan de l'interior arribaren les notes del ball de moda ('*arriba con el tirolí, abajo con el tirolí*'). La nostra màxima autoritat [...] interpretà allò com una provocació. Ignorem si pels moviments de l'animadora [...], o per considerar la lletra al·lusiva, aneu a saber, el cas és que entrà en tromba, manà parar la música, detenir el conjunt i rapar a zero la descarada».²⁹

«El fet és rigorosament cert», havien d'afegir els autors, per a aquells que no s'ho acabaren de creure.

Aquesta numeració aparentment capritxosa ens demostra que darrera de la persecució dels «mals costums» hi havia també una intencionalitat política molt clara, en la mesura que reduïa expressions de malestar o manifestacions de problemes polítics a problemes de costums. Com veurem més endavant, en matèria de proveïment açò fou especialment constatable. Però també era una persecució política en tant que hi havia una assimilació —explícita en el cas del ban de Castelló— entre mals costums i «*elementos indeseables*», és a dir, persones d'esquerres.³⁰

Per últim, cal destacar que en aquesta intensa activitat per inculcar l'*esperit nacional*, hi havia molt poques referències a la llengua. De fet no hi ha cap circular o normativa referent a l'ús del català al País Valencià, cosa que fa suposar que els valencians tenien molt assumida la diglòssia social. Tot i així, el governador civil de València recordava als ciutadans quina era la llengua de la *nova Espanya*, amb la reproducció, cinc

---

²⁸ BOPV, 17 d'abril de 1939, 1.

²⁹ REIG i PICÓ, *Feixistes, rojos i capellans...*, 23.

³⁰ Per la seua banda, el governador civil de Castelló publicava un ban relatiu a les «bones costums» també l'abril de 1939 que es justificava «*ante el hecho doloroso de que las buenas costumbres ciudadanas momentáneamente han sufrido una alarmante relajación, coincidente con el paso obligado por esta provincia de elementos indeseables [...] Estimando que es necesario cortar de raíz y con mano firme el más ligero apunte de actitudes en un todo contrarias al sentimiento de la España Nacional, ya desaparecidas de Castellón desde su liberación*». Entre els actes sancionables el governador incloïa blasfemar o ser irreverent, utilitzar un vocabulari grotesc i proçaç, però també altres comportaments difícilment compresos dins la moralitat, com ara la venda ambulants sense permís pertinent, jugar amb petards i coets i «*la formación de colas ante panaderías en esta capital, la que se encuentra más que suficientemente abastecida de dicho artículo*». *El Mediterráneo*, 21 d'abril de 1939

dies després de l'ocupació, d'una ordre del Ministeri d'Organització i Acció Sindical que prohibia terminantment «*el uso de otro idioma que no sea el castellano en los títulos, razones sociales, Estatutos o Reglamentos y en la convocatoria y celebración de Asambleas o Juntas de las entidades que dependen de este Ministerio*» tot i recordant «*el respeto que pueda merecer el uso de dialectos en las relaciones familiares privadas*».³¹ Josep Ballester, a *Temps de quarantena* recull com «Calatayud Bayà [...] per parlar en valencià en l'homenatge que es féu al general Aranda en Lo Rat Penat fou amenaçat d'anar a presó pel governador civil».³²

Són poques, doncs, les referències explícites a la persecució de la llengua i cultura pròpies, però no per això es pot afirmar que «el franquisme perseguí molt particularment les llengües i les cultures no castellaneres amb l'excepció de la valenciana».³³ Al nostre entendre el valencià fou doblement perseguit en la mesura que formava part d'una comunitat lingüística més ampla, el centre cultural de la qual —el Principat— fou explícitament colpejat; alhora, el franquisme va fixar clarament, al País Valencià com a qualsevol territori de l'Estat, la supremacia indiscutible del castellà i això era, evidentment, en perjudici de les altres llengües. La diferència respecte a altres territoris no està tant en l'actuació del franquisme, sinó en que el franquisme, ací, es va limitar a continuar la política dels règims anteriors, que al País Valencià mai havien fet res per reivindicar la cultura i llengua pròpies.

---

³¹ BOPV, 4 d'abril de 1939. Aquesta ordre fou publicada el 21 de maig de 1938 en el *Butlletí Oficial de l'Estat espanyol* i, en la introducció, es feia referència explícita a Societats Cooperatives del País Basc, que eren les que havien motivat l'ordre. A Castelló hem trobat algunes actuacions més explícites en contra de la llengua. Per exemple, quan el governador hagué de donar un toc d'atenció a l'alcalde de Nules perquè s'havia assabentat que els pregons i bans es feien en valencià. «*Le significo a V. —afegia— queda ello terminantemente prohibido debiendo hacerlo en castellano y si esa Alcaldía entiende que hay algún sector del vecindario que no entiende bien el idioma Nacional puede repetir el pregón en Valenciano, pero siempre después de haberlo hecho en castellano*». AHPC, Govern Civil, caixa 11.281, ofici del governador civil, 31 d'agost de 1939. L'alcalde, per la seua part, responia que només algun pregó, i de manera excepcional, s'havia fet en valencià.

³² J. BALLESTER, *Temps de Quarantena*, València, PUV, 2006, 35.

³³ A. CALZADO ALDARIA i R. C. TORRES FABRA, *Valencians sota el franquisme*, Simat de la Vallidigna, La Xara, 2002, 33. Ramon Godes encara va més enllà i hi veu «Manifestaciones en su favor» (de la llengua «regional», diu ell). Per a aquest autor, les famoses paraules de Ramón Serrano Suñer en favor del català, així com la celebració d'actes folklòrics a la capital de la Plana, són una mostra de que el Règim, no només no perseguia el català sinó que potenciava l'ús de la llengua pròpia. Ens diu literalment —i literàriament— que «En definitiva, durante todo el período, al uso del valenciano en el ámbito privado, sin mayores contradicciones que algún que otro ex abrupto o reticencia provenientes de representantes foráneos del mundo oficial, especialmente al Guardia Civil y el Ejército, se añade su proyección literaria, reflejada, además de lo reseñado en diversas publicaciones». Sense comentaris... R. GODES BENGOCHEA, *Política y Sociedad en Castellón durante la década de los años 40*, Castelló de la Plana, Diputació de Castelló, 1990, 876. Santi Cortés, per contra, fa una anàlisi molt més acurada de la situació i explica la situació de persecució sense necessitat d'equiparar-la a la del Principat. S. CORTÉS, *València sota el règim franquista (1939-1951)*, València/Barcelona, Institut de Filologia Valenciana i Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1995.

Francisco Javier Planas de Tovar contra els valencians

Fins ací hem fet una xicoteta repassada a la trajectòria del Francisco Javier Planas, dels seus antecedents i de la seua actuació, però pensem que encara ens cal aprofundir sobre alguns aspectes de la seua figura per a una major comprensió. En especial, pensem que cal parar atenció sobre la longevitat de Francisco J. Planas en el càrrec, fins i tot per resistint les diferents derives del Règim, com ara la destitució de Ramón Serrano Suñer, cosa poc freqüent en els governadors civils.³⁴ A Alacant, per exemple, hi hagué tres governadors entre el final de la guerra i principis de 1940, mentre que a Girona, n'hi hagué dos. Pel que fa a les ciutats ocupades abans de l'ofensiva de 1939, trobem que tant Castelló de la Plana com Lleida en tingueren tres abans de 1940. L'estabilitat del Govern Civil de València ni tan sols es donà a Barcelona on el primer governador civil fou substituït a finals del 1940, quasi dos anys abans que el de València. En aquest cas, hi ha un altre detall significatiu, i és que el primer governador civil de Barcelona, Wenceslao Gonzales Oliveros, no prengué possessió del càrrec fins l'agost del 1939, és a dir, quasi sis mesos després de l'ocupació, mentre que Francisco J. Planas de Tovar ho féu al dia següent.

L'excepcionalitat del seu cas no li fou inadvertida:

«*Ya he visto* —li escrigué Marcelino de Ulibarri,— *el cese de su compañero de Castellón, nuestro común amigo, y paisano mío J. Martín Sada. En cambio V. es inconvencible. ¡Y cuánto me alegro de ello!*».³⁵

La qüestió, però, és com interpretar-la aquesta longevitat. Nosaltres creiem que segurament es degué a diversos factors: d'entrada, a la idoneïtat de la persona per realitzar les tasques encomanades, concretament les repressives —com ja hem assenyalat adés,— i, també, a les bones relacions establertes amb l'alta burgesia valenciana, malgrat les nombroses crítiques que rebia des dels sectors falangistes. Ambdós factors eren complementats per un necessari vincle personal amb les autoritats centrals, possiblement amb el mateix *generalíssim* o amb un entorn molt proper.

Respecte a aquest últim punt, d'entrada, sabem que Francisco Javier Planas tenia relació amb el general Luís Orgaz, primer Governador Militar de València, amb qui,

---

³⁴ Ramón Serrano Suñer fou ministre de la Governació del 9 d'agost de 1939 fins el 20 de maig de 1941, quan fou nomenat ministre d'Assumptes Exteriors. La seua substitució a Governació creà un fort malestar entre falangistes ja que el seu successor era un militar amb poca simpatia per les «camises blaves». Aquest canvi també provocà un relleu en els càrrecs que depenien del Ministeri de la Governació. El 3 de setembre de 1942 fou cessat com a ministre d'Assumptes Exteriors i desaparegué de l'escena política.

³⁵ AHS, Secretaria general, 26/360, cara de Marcelino de Ulibarri a Planas de Tovar, 25 d'octubre 1941.

ensem, havia coincidit a les campanyes del Marroc. «*He estado en Marruecos 9 días con Orgaz, —explicava el propi governador,— lo pasé muy bien recordando tiempos pretéritos, que fueron por todo mejores que los de ahora*».³⁶ I també mantenia alguna relació amb un altre *africanista*, Pablo Martín Alonso, que fou un altre destacat militar en l'ocupació de València.³⁷ Per últim, cal mencionar l'amistat amb Marcelino de Ulibarri i Eguílaz,³⁸ que, al seu torn, era amic personal de Francisco Franco des dels temps de l'Acadèmia de Saragossa i que, segons se'ns diu, «*siempre tuvo abierta la vía del despacho directo con S.E.*».³⁹ Aquesta relació amb persones tan rellevants de l'entorn del *generalísim* podia ser una de les claus del nomenament i pervivència de Francisco J. Planas de Tovar com a governador de València.⁴⁰

Tanmateix, hi havia moltes altres persones disposades a recomanar i ser recomanades al cabdill, i el propi Francisco J. Planas de Tovar es queixava que no tenia suficient «*ambiente*», precisament en veure que no prosperava la seua designació per a un càrrec a Madrid feta amb la recomanació de Marcelino i altres «*buenos amigos*» del governador.⁴¹

Tot i així, a finals de 1941, Marcelino escrivia al governadors assegurant-li que:
«*Hoy por hoy, no creo corra V. peligro, pues el ambiente del Ministerio le es mucho más favorable que en tiempos anteriores, y no están en las alturas tan sobrados de*

---

³⁶ AHS, Secretaria General, 26/360, carta de Francisco J. Planas de Tovar a Marcelino de Ulibarri, octubre de 1941. Luís Orgaz fou l'alt comissari per al Marroc dels anys 1941 a 1945.

³⁷ AHS, Secretari General, 7/121, carta de [Marcelino de Ulibarri] a Pablo Martín Alonso, 1 de juliol de 1943. A la carta Marcelino proposa quedar amb «el amigo Planas y charlaremos de muchas cosas».

³⁸ A la correspondència d'ambdós personatges hi ha un munt de proves de l'estreta amistat entre Marcelino i Francisco Javier. Entre d'altres, que durant els primers moment d'ocupació de València, i durant la seua estada per organitzar-hi els serveis de Recuperació de Documents, Marcelino s'allotjà a la residència del governador civil. Com a mostra d'afecte, Francisco Javier Planas de Tovar assegurava que d'ença aquesta visita, l'habitació del seu fill Carlos, —Carlitos, per als amics de la família—, passava a dir-se «el Cuarto de Don Marcelino». AHS, Secretaria general 26/360, carta de Francisco J. Planas de Tovar a Marcelino de Ulibarri, 29 de setembre de 1939.

³⁹ AHS, DNSD, Presidència, 115, *Nota sobre el Archivo de Servicios Documentales de Salamanca*. [1980?]. Marcelino de Ulibarri residí durant vint-i-cinc anys a Saragossa, on conegué a Francisco Franco i, sembla ser, també a Ramón Serrano Suñer. <http://www.elmasino.com/cazarabet/esi/14/> (la informació està extreta d'una notícia del *Heraldo de Aragón*).

⁴⁰ Hem trobat algun exemple de com aquests cercles d'amistats també funcionaven com a centre de favors: «precisamente, se hablaba por entonces —con bastante fundamento— de modificaciones en el alto personal de un Organismo sito en la Puerta del Sol, y como siempre entendí que V. sería un magnífico titular para la dirección de dicho Organismo, hube así de manifestarlo a persona muy allegada de S.E., al decirme éste había dificultades para designar sucesor al presunto dimisionario». AHS, Secretaria General, 26/360, carta de Marcelino de Ulibarri a Francisco J. Planas de Tovar, 11 de març de 1941.

⁴¹ AHS, Secretaria General, 26/360, carta de Francisco J. Planas de Tovar a Marcelino de Ulibarri, octubre de 1941.

*personal capacitado como para que se dediquen al sport de molestar a quienes han dado pruebas de lealtad y aptitud para el desempeño de esos cargos».*⁴²

Pel que fa a la relació entre Francisco i Marcelino, cal pensar que les afinitats no només eren personals, sinó que ambdós se situaren en un mateix sector ideològic. Sabem que Marcelino de Ulibarri era d'afinitats carlistes,⁴³ però no hem trobat cap referència que atribuïra al governador civil de València la mateixa adscripció política. Això sí, és evident que existia una bona sintonia política entre ambdós, com semblen indicar aquestes paraules que Marcelino adreçà a Francisco el març de 1941: «*También he recordado a V. Constantemente, con motivo del fallecimiento del ilustre desterrado, y de buena gana hubiese llamado a su despacho para comentar este fatal acontecimiento. ¡Cuanto hablaríamos sobre este tema y cómo me alegraría de conocer su opinión y su criterio para el porvenir!*».⁴⁴ «*Mi pena fue enorme y sincera —contestava el governador civil de València— y le rendí el último tributo en unos funerales dignos de su persona, que aquí fueron muy comentados porque se volcó cuanto de bueno existe de toda procedencia*».⁴⁵

Un últim incís volem fer respecte les relacions del governador, en aquest cas, les relacions amb l'oligarquia local. És estesa la teoria segons la qual els governadors civils solien tenir pocs lligams amb la demarcació que havien de governar.⁴⁶ Però era això cert del tot? De la trajectòria prèvia de Francisco Javier no es pot constatar cap lligam amb València o el País Valencià, si bé sí que hi havia estat destinat transitòriament. Però no podem descartar que hi tinguera contacte amb valencians, com, per exemple, amb el baró de Càrcer, de qui sabem que tenia amistat amb Marcelino de Ulibarri, així que es probable que entre els dos també hi haguera algun tipus de sintonia. Però el cas més evident, al nostre entendre, són els vincles amb Rafael Cort i Álvarez, amb qui l'unien lligams de

---

⁴² AHS, Secretaria General, 26/360, carta de Marcelino de Ulibarri a Francisco J. Planas de Tovar, 31 d'octubre de 1941.

⁴³ Abans del colp d'Estat, Marcelino Ulibarri fou cap del tradicionalisme a l'Aragó entre els anys 1931 i 1933, i, durant la guerra, formà part de la Junta Central de Guerra Carlista, com a responsable de la Merindad de Tafalla, ciutat natal de la seua muller. <http://www.elmasino.com/cazarabet/esi/14/> (la informació està extreta d'una notícia del *Heraldo de Aragón*).

⁴⁴ AHS, Secretaria General, 26/360, cara de Marcelino de Ulibarri a F. J. Planas de Tovar, 11 de març de 1941.

⁴⁵ AHS, Secretaria General, 26/360, carta de Francisco J. Planas de Tovar a Marcelino de Ulibarri, octubre de 1941.

⁴⁶ Montserrat Duch, per exemple, assegurava que «els governadors civils del franquisme a Catalunya, van ser gent poc conixedora del país, que actuaven com a funcionaris fidels amb la perspectiva de promocionar-se cap a llocs de major comoditat política dins de l'administració estatal». M. DUCH I PLANA, *Reus sota el primer franquisme. 1939-1951*, Reus, Associació d'Estudis Reusencs, 1996, 167.

parentesc.⁴⁷ Així, sense descartar que en el moment del seu nomenament fóra més o menys aliè a la realitat valenciana, ens sembla bastant comprovat que en marxar-se havia establert lligams estrets amb l'oligarquia local. De fet, no és un fenomen estrany, ja que Glicerio Sánchez Recio, per exemple, també el detectà per al cas alacantí.⁴⁸

* * *

Els aspectes analitzats anteriorment no ens han d'ocultar l'altra vessant d'aquesta longevitat: l'animadversió amb que es visqué per la gran part dels valencians. Són especialment significatives les paraules del Marcelino de Ulibarri, que, en una altra carta —molt poc afortunada, per cert,— escrivia:

*«Mi querido amigo Planas: Si yo estuviera 'bajo su jurisdicción' posiblemente me afectaría su bronca, pero a esta distancia... apenas se oye. Además de que yo no participo del criterio que la mayor parte de los Valencianos tiene de su Gobernador Civil. Tengo de V. mejor opinión».*⁴⁹

Així, podem deduir que el Règim no era aliè al rebuig de la població, com tampoc ho era el mateix governador:

«¿Mi opinión y criterio sobre el porvenir? —escribía Francisco J. Planas a Marcelino de Ulibarri.— Déjeme Vd. ser musulmán y le diré 'El presente es del diablo; el porvenir de Díos'. Es preciso arreglar bien la Casa antes de ser habitada y elegir bien el momento, y desgraciadamente lejos de mejorar la cimentación parece que se agrieta.

*[...] Yo, como siempre, aquí metido en mi torre de marfil, luchando con la psicología de estos valencianos que se las traen, y que quisieran verme terminado en cenizas ¡qué gentecita Don Marcelino!».*⁵⁰

D'aquestes paraules, sembla clara la situació d'enfrontament del governador civil, tant per la percepció d'aïllament que hi expressava com el menyspreu que manifestava

---

⁴⁷ Francisco Javier es casa amb Maria Corsini i Bessa el 1922. Al mausoleu de la família Cort Àlvarez del Cementiri General de València hi ha un Corsini que segurament era familiar de la dona. Adolfo Rincón de Arellano en féu referència a l'informe de juliol de 1941: «Hace días fue promovido al cargo de Presidente de la Diputación, D. Rafael Cort, contando entre sus méritos el de ser pariente del Gobernador Civil». AGA, Presidència, caixa 20.600.

⁴⁸ G. SÁNCHEZ RECIO, «El franquismo como red de intereses», G. SÁNCHEZ RECIO i J. TASCÓN FERNÁNDEZ (Eds.), *Los empresarios de Franco. Política y economía en España*, Barcelona, Crítica, 2003, 18. Es referia als casos de José M. Paternina i Jesús Aramburu que foren governadors civils d'Alacant entre 1944 i 1954.

⁴⁹ AHS, Secretaria general, 26/360, carta de [Marcelino de Ulibarri] a Planas de Tovar, 23 d'agost de 1939. La «bronca» era per no haver acudit a València durant la Fira de Juliol

⁵⁰ AHS, Secretaria General, 26/360, carta de Francisco J Planas de Tovar a Marcelino de Ulibarri, octubre de 1941.

envers els valencians en conjunt. De fet, la poca simpatia que sentia envers aquests catalans del sud la manifestava reiteradament, de vegades amb una certa ironia:

*«Esta Región de Levante es digna de mejores Autóctonos y me he convencido de su... bondad, tanto en lo político, como en lo moral, como en lo psicológico, y Vd. añada cuanto quiera, que todo cuadra, a los tráfugas.....¡Qué pena y qué dolor!».*⁵¹

Per la banda del cap *provincial*, l'animadversió la trobem, sobretot, en els parts mensuals que s'enviaven a Madrid. En aquests informes, el cap *provincial* intentava responsabilitzar el governador de tots els problemes de la demarcació, des de la repressió, la fam a la poca simpatia envers el nou Règim... l'informe d'agost de 1941 n'era un bon exemple:

«la mayor causa del enorme descontento de esta Provincia, está en la actuación absurda y patológica del Excmo. Sr. Gobernador Civil Don Francisco Javier Planas de Tovar.

Conocido es el viejo aforismo romano 'pane et circense' [sic], fórmula epicúrea de la felicidad de un pueblo. Sabemos que, solo con pan y diversiones se puede no ser feliz; pero hemos podido comprobar que sin pan y sin diversiones no se es de ninguna manera. Ya que la gente come mal permitámosles aquellas diversiones honestas que les hacen olvidar los problemas de todos los días; pues mientras estén distraídos y alegres, cesaran de criticar a todo; a las personas y a las cosas relacionadas con el Estado.

*Pues no: se prohíben los bailes; los disparos de cohetes —costumbre mas o menos bárbara, pero tradicional y folklórica en esta tierra—, las ferias de los pueblos... En las playas no se puede tomar el sol con traje de baño puesto; y al que lo hace —pertenezca a cualquier de los dos sexos— se le encarcela y se le corta el pelo sin contemplaciones, imponiéndosele una multa. P.E.: El Domingo, día 31 de agosto ppdo. fueron encarceladas, peladas y multadas (entre ellas había incluso matrimonios) más de sesenta personas, sólo en la playa del Saler».*⁵²

I en el mateix informe, després d'explicar casos d'estraperlo amb la farina, Adolfo Rincón de Arellano afegia que

---

⁵¹ AHS, Secretaria General, 26/360, carta de Francisco J Planas de Tovar a Marcelino de Ulibarri, octubre de 1941. El subratllat és de l'original.

⁵² AGA, Presidència, caixa 20.562, informe de FET i de les JONS de València, agost de 1941.

«el Sr. Gobernador Civil, encarcela a unos cuantos horneros, por haber elaborado este pan [amb una farina d'estraperlo], sin ocuparse de indagar más arriba que es de donde procede el mal». ⁵³

Sobre la repressió practicada pel governador, Adolfo Rincón de Arellano també es mostrava disconforme. Així, en un escrit de setembre de 1939 adreçat al Secretari General del Partit, escrivia:

«se exagera un poco la medida, debido a que esté muy próxima todavía la guerra. Debemos saber perfectamente que la inmensa mayoría de los obreros, antes del Movimiento, pertenecían o simpatizaban con los partidos del frente popular». ⁵⁴

Val a dir que les crítiques d'Adolfo Rincón de Arellano eren interessades i no pas fruit d'una preocupació pels drets de les persones o els drets col·lectius dels valencians. ⁵⁵ En aquest darrer cas, per exemple, li preocupava, en aquest cas, que un excessiu zel depurador estava afectant el funcionament de les fàbriques. Però encara anava més enllà quan va assegurar que «*nuestra primera Autoridad*» havia dit que els valencians havien de ser tractats «*como penados en un campo de concentración*». ⁵⁶ No és difícil de creure que el governador s'expressara en aquests termes: era la justa correspondència a la seua actuació; però sí que és més dubtosa la intencionalitat del cap *provincial*, que en altres ocasions es mostrava igual de contundent que el governador. ⁵⁷

Francisco J. Planas de Tovar, per la seua banda, era conscient de la campanya que des d'aquests àmbits es feia contra d'ell. A Marcelino de Ulibarri li explicava que «*Ahora aquí, por lo visto, la consigna es lanzar a los cuatro vientos el que ellos no son responsables en nada de cuanto pasa, descontento por falta de alimentos, etc., porque si ellos mandaran con toda la responsabilidad del poder, habría de todo, desacreditando a todo bicho viviente, para qué seguir...*». ⁵⁸

* * *

---

⁵³ AGA, Presidència, caixa 20.562, informe de FET i de les JONS de València, agost de 1941.

⁵⁴ AGA, Presidència, caixa 20.540, escrit del cap «provincial», 27 de setembre de 1939.

⁵⁵ No és moment per analitzar el sentit de les paraules d'Adolfo Rincón, però no hem d'oblidar que la FET i de les JONS fou un agent repressor de primer ordre en aquest període; i el propi cap «provincial» estigué involucrat en episodis que demostren com la seua crítica a la duresa de Francisco J. Planas no tenia equivalència en la seua manera d'actuar.

⁵⁶ AGA, Presidència, caixa 20.562, informe FET i de les JONS de València, d'agost de 1941.

⁵⁷ Per exemple, en els processos de «depuració» es mostrà igualment inflexible, com s'observa a partir de les circulars que publicava on amenaça amb sancionar als membres de la Falange que avalaren o exculparen a empresonats amb «excessiva lleugeresa». AGA, Presidència, caixa 20.540, *Circular núm. 8. Jefatura Provincial*, 29 de novembre de 1939.

⁵⁸ AHS, Secretaria General, 26/360, carta de F. J. Planas de Tovar a Marcelino de Ulibarri, octubre de 1941.

El cert és que amb la marxa de Francisco Javier Planas de Tovar no milloraren les condicions de vida, ans al contrari, encara havien d'arribar els pitjors anys. Però de ben segur que sí que disminuï la pressió repressiva sobre el conjunt de la població: les referències al següent governador Girón —el primer en qui s'unificaren els càrrecs provincials—, són molt més variades i més toves.

Per bé que no podem valorar fins a quin punt li correspon el mèrit d'haver acabat amb mite de la *València Roja* —ja que des del 1939 al 2008 molts són els que s'hi han dedicat—, no hi ha dubte Francisco Javier Planas de Tovar deixà la feina ben encarrilada. I per si això encara fóra poc, després de la seua estada a València, Francisco J. Planas de Tovar es traslladà a Madrid per treballar a la Presidència del Govern espanyol com a Delegat Nacional espanyol dels Serveis Documentals, l'organisme que gestionava l'Arxiu de Salamanca —i que prèviament havia estat dirigit per Marcelino de Ulibarri. Podem afirmar, doncs, que fins la seua mort, exercí de repressor.⁵⁹

---

⁵⁹ Com explica Antonio González Quintana: «Per decret reservat núm. 52, signat per Franco el 30 de setembre de 1944 i comunicat pel Sots-secretari, Luís Carrero Blanco, amb data de 4 d'octubre de 1944, es creava la Delegació Nacional de Serveis Documentals, dependent de la Presidència del Govern. [...] Amb el naixement de la nova Delegació, fou nomenant Delegat Nacional el coronel Francisco Javier Planas de Tovar, restant Marcelino de Ulibarri únicament en la seua funció de vocal del Tribunal per a la Repressió de la Maçoneria i del Comunisme». Antonio González assegura, a més a més, que Francisco Javier fou un home «proper a Carrero Blanco». A. GONZÁLEZ QUINTANA, «Fuentes para el estudio de la represión franquista en el Archivo Histórico Nacional, sección 'Guerra Civil'», *Espacio, Tiempo y Forma, Serie V, Hª Contemporánea* 7, 1994. Al capdavant d'aquesta Delegació Nacional espanyola, havent fixat la residència a Madrid, F. J. Planas de Tovar rebia, entre altres coses, informes de les impressions del treballadors del Servei que havien recollit als seus llocs d'estiueig. AHS, Secretaria General, 26/360, carta de [Pedro Ruiz de Ulibarri?] a F. J. Planas de Tovar, 19 de setembre de 1946. D'altra banda, els fills de Francisco Javier Planas de Tovar continuaren la tradició familiar: el seu fill, Francisco Javier Planas Corsini, assolí la graduació de general de Divisió i el 1984 fou nomenat Sotsinspector de Tropes i Serveis de la Quarta Regió Militar i governador militar de la «plaça i província» de Barcelona.